

امنیت فرهنگی کشورهای عضو اکو

(صفحات ۵۹ تا ۸۸)

DOR:20.1001.1.17358663.1398.14.41.3.7

نوع مقاله: پژوهشی

محمد مهدی مظاهری^۱

پذیرش: ۹۸/۰۵/۱۴

دریافت: ۹۸/۰۲/۲۹

چکیده

پژوهش حاضر، با توجه به احساس نیاز به پژوهش‌های علمی گسترده برای بسط مفهوم امنیت فرهنگی و شناسایی نقاط ضعف و قوت کشور ما و همسایگان هم‌سرشت و هم‌سرنوشتمان در این زمینه، تلاش می‌کند سهم و نقشی هرچند کوچک در تعمیق و گسترش ادبیات امنیت فرهنگی داشته باشد. این نقش‌آفرینی از طریق به‌کارگیری گذاشتن موضوع پراهمیت نقش سازمان اکو در تأمین امنیت فرهنگی کشورهای عضو، انجام خواهد شد. دستاوردهای این پژوهش که بر اساس چارچوب نظری سازه‌انگاری و روش پس‌نگری انجام شده نشان می‌دهد که سازمان اکو نقش مهمی در تحقق تأمین امنیت فرهنگی کشورهای عضو دارد و به دلیل جایگاه، موقعیت و کارویژه‌های خاص خود می‌تواند با تدوین راهبردها، طراحی سیاست‌های اجرایی و نهادها و ساختارهای پیشران و نیز تعریف نظام پایش و نظارت، نقشه راه تأمین امنیت فرهنگی کشورهای عضو در افق ۱۴۲۰ را طرح‌ریزی و بر دقت، صحت و پیشرفت اجرایی آن نظارت کند.

واژگان کلیدی: امنیت فرهنگی، اکو، آینده پژوهی، پس‌نگری، چشم‌انداز.

mmdmt39@gmail.com

۱. استادیار مدیریت، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

۱- مسأله پژوهش

کشور ایران در طول تاریخ مجموعه‌ای از مشخصات یک کارگزار و کنشگر فرهنگی مطرح را داشته است؛ عناصر فعال و پرطرفیت فرهنگ و تمدن ایران و ابعاد مناسبات فرهنگی‌اش با سایر ملت‌ها و واحدهای سیاسی، توانمندی کنش و واکنش ملی را به مرور، قوی و ورزیده ساخته‌اند. در این میان عضویت ایران در سازمان اکو به‌عنوان مهم‌ترین چارچوب همکاری کشورهای منطقه، بستر مناسبی برای ایجاد تعاملات فرهنگی گسترده و انتفاع کشورهای عضو از قابلیت‌های فراوان مجموعه این کشورها در ایجاد و ارتقاء امنیت فرهنگی آنها ایجاد کرده است. پیوند کشورهای پیرامونی ایران، ابتدا با همکاری‌های منطقه‌ای با ترکیه و پاکستان در قالب اکو شکل گرفت. این گام اول، زمینه تجدید حیات الفتهای دیرین فرهنگی بود. گام دوم، پس از فروپاشی شوروی و الحاق جمهوری‌های تازه‌رسته از آن امپراتوری به جمع اعضای اکو به اوج رسید. اکنون در حوزه فرهنگی و تمدنی ایران ده کشور با روابط دیرین و ماندگار خود در قالب سازمان همکاری اقتصادی اکو، به همکاری و تشریک مساعی می‌پردازند (نوروزی، ۱۳۹۲: ۲۳).

تأسیس مؤسسه فرهنگی اکو به‌عنوان یکی از نهادهای فرعی در سازمان اکو با اهداف بلندی که برای خود تعریف کرده است، به‌خوبی نشان‌دهنده توجه ویژه بنیان‌گذاران این سازمان منطقه‌ای به اهمیت تعاملات فرهنگی بین کشورهای عضو است. در بند دو پیمان از میر (ترکیه)، تأسیس مؤسسه فرهنگی اکو باهدف «تحکیم قرابت‌های فرهنگی، پیوندهای معنوی و روابط دوستانه میان ملت‌های کشورهای عضو از طریق روش‌های اجتماعی و فرهنگی به‌صورت تئوری و عملی»، تبیین شده است. از اهداف این مؤسسه همچنین «تشویق و ترویج همکاری‌های نزدیک‌تر میان مردم منطقه به‌طور کلی و میان رسانه‌های گروهی، اندیشمندان و هنرمندان به‌طور خاص» و «انجام هرگونه اقدام لازم جهت گسترش درک عمیق‌تر و روابط نزدیک‌تر میان مردم منطقه از طریق برنامه‌های فرهنگی» است؛ به‌این‌ترتیب به نظر می‌رسد که چارچوب‌های قانونی و نهادی لازم برای ایجاد یک همکاری فرهنگی امنیت‌ساز بین ایران و کشورهای همسایه وجود دارد اما هنوز تلاش و اقدامی جدی برای هماهنگی و همکاری این کشورها در

راستای مقابله با امواج قدرتمند فرهنگ مهاجم که بنیادهای فرهنگ، اجتماع و سیاست کشورهای منطقه را با خطر مواجه کرده و بیش از این هم خواهد کرد، انجام نشده است. قرابت‌های دینی، فرهنگی و اجتماعی کشورهای عضو اکو در کنار قابلیت‌های بی‌نظیر و ذخایر فرهنگی چشمگیر هریک از این کشورها مطمئناً توان و ابزار لازم برای ساخت یک محیط فرهنگی سالم فراملی منطقه‌ای را به کشورهای عضو سازمان اکو می‌دهد. رسیدن به این هدف اما نیازمند طراحی چشم‌انداز، برنامه‌ریزی آگاهانه و عالمانه و تلاش صادقانه است.

از این‌رو، به نظر می‌رسد انجام مطالعه‌ای فراگیر که نقش سازمان اکو در تقویت امنیت فرهنگی کشورهای عضو را بررسی نموده و درکی واقع‌گرایانه و مبتنی بر نظریه و مطالعه علمی روشمند از چشم‌انداز فرهنگی منطقه و راهکارهای بهبود آن و مقابله با امواج جهانی و آمریکایی شدن فرهنگ ارائه کند، به شدت مورد نیاز است؛ بر این اساس این پژوهش درصدد باز کردن مدخلی برای واکاوی بیشتر این موضوع و ترسیم نقش سازمان اکو در تقویت امنیت فرهنگی کشورهای عضو، از جمله جمهوری اسلامی ایران است. در این راستا، هدف این پژوهش پاسخ دادن به این سؤال کلیدی است که چگونه می‌توان از ظرفیت بالقوه سازمان اکو برای تأمین امنیت فرهنگی کشورهای عضو استفاده کرد؟ پاسخ ابتدایی که به عنوان فرضیه این پژوهش مطرح می‌شود، این است که «سازمان اکو می‌تواند از طریق تبیین اهداف، تدوین راهبردها، طراحی نهادها و ساختارهای پیشران و تعریف نظام پایش و نظارت به تأمین امنیت فرهنگی کشورهای عضو کمک کند».

برای انجام این هدف مفهوم امنیت فرهنگی و نیز ظرفیت‌های سازمان اکو برای تأثیرگذاری بر امنیت فرهنگی کشورهای عضو بررسی می‌شود و سپس با بررسی مفاد و بندهای چشم‌انداز در هریک از دو حوزه فرهنگی و اجتماعی - سیاسی، مشخص خواهیم نمود که سازمان اکو توان نقش‌آفرینی در کدام حوزه‌ها و تأثیرگذاری بر کدام یک از شاخصه‌ها را دارد؛ به این ترتیب تصویر روشنی از امکانات و قابلیت‌های سازمان اکو برای شرکت در فرایند امنیت‌سازی فرهنگی به دست داده می‌شود. در این پژوهش با توجه به بعد امنیتی و راهبردی موضوع از یک سو و بعد فرهنگی آن از سوی دیگر، از نظریه سازه‌نگاری، به ویژه چارچوب مطالعات امنیتی سازه‌نگارانه‌ای که

کاتر نشاتین و همکارانش در کتاب «فرهنگ امنیت ملی» ارائه کرده‌اند، استفاده می‌شود.

۱- ادبیات پژوهش

۱-۲- ادبیات پژوهش

تاکنون آثار معدودی با موضوع «نقش سازمان اکو در امنیت فرهنگی کشورهای عضو» منتشر شده‌اند که تعداد آنها به شمار انگشتان یک دست هم نمی‌رسد، برخی منابعی که به نحوی با موضوع این پژوهش در ارتباطند از این قرارند:

حسین نوروزی در کتاب *ایران و ظرفیت‌های فرهنگی اکو*، فرهنگ را یکی از مباحث ژرف و پریچ‌وخم در ابعاد عینی و ذهنی بیان می‌کند که به اشکال مختلف در روحیه‌ها، نگرش‌ها، انتظارات، رفتارها، تعامل‌ها و گفتگوهای میان افراد، گروه‌ها و سازمان‌های فراملی به‌خوبی قابل درک و تبیین است؛ بر این اساس وی نتیجه می‌گیرد که کشورها و بازیگرانی که از منظر فرهنگی به دنبال برنامه‌های جدید جهت کسب اهداف و منافع ملی و فراملی خود هستند، باید سیاست‌گذاری‌های اصولی را در این زمینه اتخاذ کنند؛ چراکه امروزه بخشی از کارکردهای دولت‌ها در حوزه فرهنگ را برخی نهادها و سازمان‌های بین‌المللی انجام می‌دهند.

در کتاب *جهان‌های در حال حرکت: جهانی شدن، مهاجرت و امنیت فرهنگی*^۱ به ویراستاری جاناتان فریدمن^۲ و شالینی راندریا،^۳ نویسندگان به بررسی نقش تغییرات پرشمار جوامع در تهدید امنیت فرهنگی آنها می‌پردازند. ویژگی این اثر این است که تلاش نموده تا موضوع امنیت فرهنگی، جهانی شدن و مهاجرت را در یک چارچوب مفهومی بین‌رشته‌ای ترکیب کند. به این ترتیب نویسندگان کتاب نشان می‌دهند که چگونه تغییرات جمعیت‌شناسانه بر بستری از تحولات کلان در سامانه‌های جهانی، هویت انسان‌ها را دستخوش دگرگونی کرده و احساس امنیت فرهنگی را در سرتاسر جهان کاهش داده است.

در کتاب *امنیت فرهنگی: ارزیابی قدرت فرهنگ در امور بین‌المللی*^۴ اریک نمت^۵ به

1. Worlds on the Move: Globalisation, Migration and Cultural Security.

2. Jonathan Friedman.

3. Shalini Randeria.

4. Cultural Security: Evaluating the Power of Culture in International Affairs.

5. Erik Nemeth.

مفهوم امنیت فرهنگی و موضوعات مرتبط با دارایی‌های فرهنگی، ارزش‌های فرهنگی و قدرت فرهنگی می‌پردازد و از این طریق راه را برای درک عمیق‌تری از قدرت جایگزین فرهنگ در امور جهانی باز می‌کند. نویسنده همچنین تهدیدات امنیتی و فرصت‌های امنیتی ایجادشده توسط فرهنگ برای دیپلماسی را به‌عنوان بخشی از تغییر زمینه اهمیت دارایی‌های فرهنگی در روابط خارجی بررسی می‌کند.

در مقاله «امنیت فرهنگی: مفهوم فراسوی امنیت ملی و امنیت انسانی»، حسام‌الدین آشنا و محمدصادق اسماعیلی، حوزه مفهومی، مؤلفه‌های اصلی و سطوح عملکرد امنیت فرهنگی را مورد بررسی قرار می‌دهند تا به مرزبندی مناسبی برای آن دست یابند. نویسندگان با ارائه مؤلفه‌هایی برای امنیت فرهنگی انسانی به تعامل آن با مفهوم امنیت فرهنگی ملی توجه کرده‌اند و در نهایت رویکرد اسلامی به امنیت انسانی و امنیت فرهنگی انسانی در محدوده دو جامع حدیثی اصول کافی و وسائل‌الشیعه به صورتی مختصر تبیین گردیده است.

در مقاله «امنیت فرهنگی در سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ جمهوری اسلامی ایران؛ مؤلفه‌ها، تهدیدات و راهکارها»، سید محمدجواد قربی و سید حسین محمدی نجم به بررسی امنیت فرهنگی کشور در سند چشم‌انداز ۲۰ ساله می‌پردازند. نویسندگان در پایان نتیجه می‌گیرند که الهام‌بخشی، تعمیق «عدالت اجتماعی»، تقویت «هویت اسلامی و انقلابی» و ... برخی از راه‌های رسیدن به امنیت فرهنگی با توجه به متن سند چشم‌انداز هستند. بررسی آثار موجود نشان می‌دهد که هر چند در سالهای اخیر موضوع «امنیت فرهنگی» به یکی از مباحث جدی مد نظر محققان و پژوهشگران روابط بین‌الملل و مطالعات امنیتی تبدیل شده، اما بررسی نقش سازمان همکاری‌های منطقه‌ای (ا.ک.و). در ایجاد و تقویت امنیت منطقه‌ای کشورهای عضو موضوع هیچ یک از این آثار نبوده و این امر ضرورت انجام پژوهش حاضر را نشان می‌دهد.

۲-۲- ادبیات نظری

در میان رویکردهای مختلف در حوزه مطالعات امنیتی، برخی رویکردها را می‌توان مورد اشاره قرار داد که به مفاهیم فرهنگی توجه نموده‌اند. این توجه در قالب مفاهیمی مانند هویت و فرهنگ راهبردی نمود بیشتری داشته است. رویکرد سازه‌انگار

را می‌توان یکی از عمده‌ترین مکاتب فرهنگ گرا و پیتر کاتزنشتاین را می‌توان از جمله متفکران برجسته این مکتب محسوب نمود. بن‌مایه اثر او با عنوان فرهنگ امنیت ملی این است که منافع و امنیت ملی توسط بازیگرانی تعریف می‌شود که به عوامل فرهنگی پاسخ می‌دهند. البته این بدان معنا نیست که کاتزنشتاین، قدرت به معنای قابلیت‌های مادی را در تحلیل مفهوم امنیت نادیده می‌گیرد، بلکه او بر دلالت‌های فرهنگی حوزه قدرت، سیاست و امنیت بر بازیگران تأکید می‌کند.

خطوط کلی این سامانه مفهومی را می‌توان زیر پنج عنوان برشمرد:

۱. عناصر فرهنگی یا نهادی محیط‌های دولت (به‌عنوان نمونه فرهنگ و هنجارها). منافع ملی دولت را شکل می‌دهند. منظور از مفهوم «هنجارها» همان چیزی است که در جامعه‌شناسی مدنظر است. هنجارها انتظارات جمعی درباره رفتار مناسب برای یک هویت خاص است. هنجارها هم در مرحله اول هویت‌ها را تعریف می‌کنند (می‌سازند). و هم رفتارها را در قبال یک هویت تشکیل شده تنظیم می‌کنند.

۲. عناصر فرهنگی یا نهادی محیط‌های داخلی یا جهانی دولت (مثلاً فرهنگ و هنجارها).، هویت دولت را شکل می‌دهند. ساختارهای فرهنگی و نهادی، همچنین هویت‌های بنیادین دولت که تشکیل‌دهنده بازیگر بودن دولت و هویت ملی هستند را شکل داده و ایجاد می‌کنند. به این ترتیب مفهوم هویت به‌عنوان رابط بین منافع و ساختارهای محیطی عمل می‌کند.

۳. تفاوت در هویت دولت یا تغییرات در هویت دولت، منافع ملی یا سیاست‌های دولت را تحت تأثیر قرار می‌دهد. هویت‌ها منافع را هم ایجاد می‌کنند و هم شکل می‌دهند. بعضی از منافع، مانند بقاء یا برخورداری از حداقل رفاه فیزیکی که فارغ از هویت‌های اجتماعی خاص وجود دارند، اینها منافع عام محسوب می‌شوند. ولی بسیاری از منافع ملی به شکل‌گیری هویت خودی در ارتباط با هویت‌های دیگران وابسته است. عموماً بازیگران نمی‌توانند تصمیم بگیرند که منافعشان چیست تا اینکه بدانند چه چیزی را نمایندگی می‌کنند (چه کسی هستند).، که این خود وابسته به روابط اجتماعی آنهاست. از سوی دیگر دولت‌ها می‌توانند با تصویب حمایت و گسترش یک هویت خاص، منافع خاصی را گسترش بدهند. علاوه بر این پایداری و پافشاری در مورد بعضی از هویت‌ها می‌تواند تأکید بر منافع ملی و سیاست‌های خاص را توضیح دهد.

۴. ترکیب‌بندی هویت دولت، ساختارهای هنجاری بین دولتی مانند رژیم‌ها یا جوامع امنیتی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. در اینجا این مسئله مدنظر است که چگونه دولت‌ها هویت‌های خود را در ساختارهای هنجاری بین دولتی از جمله رژیم‌ها و جوامع امنیتی، تصویب و نهادینه می‌کنند.

۵. سیاست‌های دولت، ساختار فرهنگی و نهادی را هم بازتولید و هم نوسازی می‌کند. ساختارهای فرهنگی و نهادی بدون اعمال آگاهانه و مداوم بازیگران وجود ندارند. این به معنی تقلیل دادن این ساختارها به آن رفتارها نیست؛ بلکه به این معناست که ساختارهای فرهنگی و نهادی نمی‌توانند جدای از فرایندهای تولید، بازتولید و تغییر مداوم باشند (Jepperson & et al, 1996: 58-84).

۳- روش پژوهش

با توجه به ماهیت این پژوهش، بالطبع روش منتخب برای پژوهشگر تأکید بر روش‌های توصیفی است و از میان مجموعه روش‌های توصیفی، این پژوهش با کاربرد یکی از روش‌های مطالعات آینده‌پژوهی، یعنی پس‌نگری (Backcasting) انجام می‌شود. آینده‌پژوهی مشتمل بر مجموعه تلاش‌هایی است که با استفاده از تجزیه و تحلیل منابع، الگوها و عوامل تغییر و یا ثبات، به تجسم آینده‌های بالقوه و برنامه‌ریزی برای آنها می‌پردازد. با توجه به موضوع پژوهش حاضر، از بین روش‌های مختلف آینده‌پژوهی، روش پس‌نگری برای انجام آن بهترین شیوه خواهد بود. پس‌نگری با تصور آینده مطلوب شروع می‌شود و سپس با تعیین قدم‌های لازم برای افزایش شانسی رسیدن به آن آینده ادامه می‌یابد. هدف از پس‌نگری آماده ساختن سیاست‌گذاران و عموم علاقه‌مند به تصاویر آینده به‌عنوان یک زمینه برای تصمیمات و شکل دادن به آراء است، به این امید که دانش جدید و ایده‌های جدید ممکن است منجر به شناسایی برخی از آراء کاملاً جدید شود. برخلاف پیش‌بینی که روندها را تجزیه و تحلیل می‌کند و به آینده پیش رو می‌نگرد، پس‌نگری، چشم‌اندازهای آینده هنجاری را به‌منظور تهیه استراتژی به کار می‌برد.

در پایان نتیجه نهایی یک مطالعه پس‌نگری عبارت خواهد بود از تصاویر مختلف از آینده که به کمک تجزیه و تحلیل احتمالات و عواقب به دست می‌آید (مرادی‌پور و

نوروزیان، ۱۳۸۴: ۴۸). به این ترتیب، پس‌نگری به یک سازمان اجازه می‌دهد تغییرات انقلابی در روش معمول خود ایجاد کند. در مجموع می‌توان گفت روش پس‌نگری با تعریف اهداف و جهت‌گیری‌های آینده شروع می‌شود و در گام بعدی افرادی که باید این سناریوی آینده را عملی سازند مشخص می‌کند. آینده مطلوب مدنظر این روش نیز معمولاً دوره‌های زمانی ۲۵ تا ۵۰ سال آینده را دربر می‌گیرد.

مفهوم شناسی امنیت فرهنگی

با توجه به اینکه پژوهش حاضر درصدد ترسیم راه‌هایی برای تقویت امنیت فرهنگی کشورهای عضو سازمان اکو در اشتراک و هم‌افزایی باهم است، ضروری است درک دقیق و فراگیری از این مؤلفه حاصل شود. در چند سال گذشته هم‌زمان با تحولات صورت گرفته در عرصه اجتماعی و فرهنگی، مفهوم امنیت فرهنگی هم مورد توجه قرار گرفته و در مباحث اجتماعی - سیاسی از آن استفاده شده است. منظور از امنیت فرهنگی حفظ ارزش‌ها یا به تعبیری تأمین امنیت ارزش‌ها در برابر تهاجم‌های مختلف داخلی و خارجی است (رضایی، ۱۳۹۰: ۶۸). همواره در تعاریف امنیت ملی تأکید بر حفاظت از ارزش‌های حیاتی ملی در مقابل تهدیدات و آسیب‌پذیری‌های عمدتاً خارجی است که در نهایت در حوزه فرهنگ، منجر به حفظ راه و روش زندگی قابل پذیرش برای همه مردم و مطابق با نیازها و آرزوهای مشروع شهروندان می‌گردد. به‌طور خاص تهدید هویت ملی به‌عنوان هسته اصلی تهدیدات امنیت فرهنگی ملی، شامل تلاش برای گسترش جدایی‌جویی‌های فرهنگی و قومی بین گروه‌ها در کشور هدف است. در نهایت در محیط امن فرهنگی قابلیت حفظ الگوهای سنتی زبان، فرهنگ، مذهب، هویت و عرف ملی با شرایط قابل قبولی از تحول محقق می‌شود (بوزان، ۱۳۷۸: ۴۳). از نظر فارست، امنیت فرهنگی ظرفیت یک جامعه برای حفاظت از ویژگی‌های خاص خود در مقابل تغییر شرایط و تهدیدات مادی و معنوی است. به عبارت دقیق‌تر، تعریف امنیت فرهنگی شامل بقای الگوهای سنتی زبان، فرهنگ، پیوستگی، هویت و آداب و رسوم دینی یا ملی با اجازه دادن به تغییرات قابل قبول است (آشنا و اسماعیلی، ۱۳۸۸: ۷۵).

امنیت فرهنگی عبارت از ایجاد وضعیتی مطمئن، آرام‌بخش و خالی از هرگونه

تهدید و تعرض می‌باشد که انسان نسبت به دین، افکار، اخلاق، آداب و رسوم، باورها و ارزش‌ها، میراث فرهنگی، آثار ادبی و... تدارک دیده است. بر اساس این تعریف، امنیت فرهنگی در معنای عینی آن، «فقدان تهدید» میراث فرهنگی و آثار و ارزش‌های کسب شده است و در معنای ذهنی آن، «فقدان ترس» از هجمه‌ها و حمله‌هایی است که ارزش‌ها، آداب و رسوم، اعتقادات و باورها را در معرض خطر استحاله و یا نابودی قرار می‌دهد.

مؤلفه امنیت فرهنگی بنیادی‌ترین مؤلفه اقتدار و استعداد و لیاقت آن ملت در بستر توسعه و تعالی در عرصه‌های مختلف را فراهم می‌آورد. از این منظر بسیاری از تحلیل‌گران بر این باورند که ابتدای کلیت یک نظام سیاسی بر مؤلفه قدرت فرهنگ بوده و دوام و قوام هر ملت و حاکمیتی در گرو بالندگی و توسعه‌یافتگی فرهنگی آن ملت و حاکمیت می‌باشد (رضایی، ۱۳۹۰: ۱۲۴).

۴- چشم‌انداز امنیت فرهنگی کشورهای عضو اکو

در این پژوهش، بر اساس رویکرد آینده‌نگری، ابتدا تصویری از وضع مطلوب و آرمانی امنیت فرهنگی در چارچوب چشم‌انداز امنیت فرهنگی کشورهای عضو اکو در نظر گرفته می‌شود تا توانایی‌ها و قابلیت‌های لازم برای رسیدن به آن در قالب نقشه راه تحقق چشم‌انداز امنیت فرهنگی کشورهای عضو اکو، مدون شود. به این ترتیب، افق آینده ترسیم شده در چشم‌انداز نویسی، بر پایه رویکرد پس‌نگری، قابلیت‌ها، امکانات و فرصت‌های موجود آینده را شکل نمی‌دهند، بلکه در آن، آینده فی‌نفسه به عنوان وضع مطلوب در نظر گرفته می‌شود و همه قابلیت‌ها، امکانات و فرصت‌ها برای تحقق آن، به شکل حداکثر گرایانه تجهیز و به کار گرفته می‌شوند.

بر این اساس، در چشم‌انداز ۲۵ ساله، امنیت فرهنگی کشورهای عضو اکو در افق ۱۴۲۰ هجری شمسی، در دو حوزه فرهنگی و سیاسی - اجتماعی و سه سطح ملی، منطقه‌ای و جهانی دارای این شاخصه‌ها خواهد بود:

۱- شاخصه‌های وضعیت مطلوب امنیت فرهنگی کشورهای عضو اکو در حوزه فرهنگی

الف) سطح ملی

- پایداری و پویایی فرهنگ ملی در بستر جهانی؛

- قوت و نوزایی فرهنگ ملی؛
 - تثبیت سنت‌ها و میراث تاریخی کشورهای عضو سازمان؛
 - یکپارچگی فرهنگی در سطح ملی با اجازه کنش منطقی به بازیگران فرهنگی فراملی؛
 - بازتولید گفتمان ملی؛
 - استحکام نظام فرهنگی جامعه.
- ب. سطح منطقه‌ای
- قوت و نوزایی فرهنگ اسلامی در سطح منطقه؛
 - تأمین کامل نیاز کشورهای عضو سازمان به محصولات فرهنگی و هنری در چهارچوب منطقه؛
 - تحقق جهش صادرات کالاهای فرهنگی و هنری بین کشورهای عضو سازمان؛
 - احترام مردم منطقه به فرهنگ دیگر کشورهای عضو سازمان؛
 - وجود سازمان‌های منطقه‌ای قوی برای مدیریت و ساماندهی فرهنگی کشورها و مقابله با هجمه فرهنگی غرب؛
 - بالا بودن سطح مشارکت نخبگان کشورهای عضو در برنامه‌های فرهنگی و اجتماعی.
- ج. سطح جهانی
- آشنایی مردم جهان با میراث فرهنگی و تاریخی ملت‌های عضو سازمان؛
 - وجود ارتباط و تعامل فرهنگی گسترده، عمیق و مؤثر با کشورهای جهان؛
 - بهره‌مندی بخش دولتی و خصوصی کشورهای عضو سازمان از فناوری اطلاعاتی و ارتباطی قوی و کارآمد در سطح بین‌المللی؛
 - جذابیت و شهرت سرگرمی‌سازی کشورهای عضو سازمان در سطح جهانی؛
 - گسترش صادرات کالاهای فرهنگی و هنری کشورهای عضو به جهان؛
 - مرجعیت هنرمندان و مشاهیر منطقه در سطح جهانی.
۲. شاخصه‌های وضعیت مطلوب امنیت فرهنگی کشورهای اکو در حوزه سیاسی-اجتماعی
- الف) سطح ملی
- وجود وحدت و وفاق ملی؛
 - استحکام دلبستگی، خودباوری و غرور ملی؛
 - رعایت اصول مردم‌سالاری، پاسخگویی و انتقادپذیری حکومت؛

- وجود اعتماد میان حاکمان و مردم؛
 - امیدواری مردم به آینده مطلوب فردی و اجتماعی؛
 - پذیرش الگویی حکمرانی کشورهای عضو در فضای مجازی.
- ب). سطح منطقه‌ای
- استحکام ماهیت مذهبی جوامع منطقه و التزام به اصول بنیادین اسلامی؛
 - پویا و بالنده بودن سبک زندگی اسلامی در کشورهای عضو؛
 - تثبیت ارزش‌های اجتماعی مشترک بین ملت‌های منطقه؛
 - وجود نهادهای منطقه‌ای دولتی و غیردولتی قدرتمند با مشارکت کشورهای عضو سازمان؛
 - مرجعیت رسانه‌های کشورهای عضو سازمان در افکار عمومی مردم منطقه؛
 - رونق توریسم و تبادل گسترده جهانگردان بین کشورهای عضو سازمان.
- ج) سطح جهانی
- وجود وجه مثبت و مطلوب از کشورهای عضو سازمان در جهان؛
 - داشتن قدرت شکل‌دهی و کنترل افکار عمومی جهانی؛
 - ارتباطات گسترده دیپلماتیک کشورهای عضو سازمان با جهان؛
 - داشتن دیپلماسی عمومی قدرتمند؛
 - محبوبیت سیاست‌ها و اقدامات کشورهای عضو سازمان در افکار عمومی جهانی؛
 - وجود نهادهای بین‌المللی دولتی و غیردولتی قدرتمند در کشورهای عضو سازمان.

نقش سازمان اکو در چشم‌انداز امنیت فرهنگی کشورهای عضو

با توجه به ظرفیت‌ها و قابلیت‌های بالقوه و بالفعل سازمان اکو، نقش این سازمان در چشم‌انداز امنیت فرهنگی کشورهای عضو، در دو حوزه فرهنگی و اجتماعی - سیاسی قابل بررسی است. در این بخش توان تأثیرگذاری مستقیم یا غیرمستقیم سازمان اکو بر امنیت فرهنگی کشورهای عضو تبیین خواهند شد تا از این طریق، سهم و وزن امکان و قابلیت اثربخشی آن بر تأمین امنیت فرهنگی کشورهای عضو روشن شود.

الف) حوزه فرهنگی

سازمان اکو می‌تواند بر شاخصه‌های پایداری و پویایی فرهنگ ملی در بستر جهانی، قوت و نوزایی فرهنگ ملی، تثبیت سنت‌ها و میراث تاریخی کشورهای عضو سازمان، تأمین کامل نیاز کشورهای عضو سازمان به محصولات فرهنگی و هنری در چهارچوب منطقه، تحقق جهش صادرات کالاهای فرهنگی و هنری بین کشورهای عضو سازمان، احترام مردم منطقه به فرهنگ دیگر کشورهای عضو سازمان، وجود سازمان‌های منطقه‌ای قوی برای مدیریت و ساماندهی فرهنگی کشورها و مقابله با هجمه فرهنگی غرب، بالا بردن سطح مشارکت نخبگان کشورهای عضو در برنامه‌های فرهنگی و اجتماعی، آشنایی مردم جهان با میراث فرهنگی و تاریخی ملت‌های عضو سازمان، وجود ارتباط و تعامل فرهنگی گسترده، عمیق و مؤثر با کشورهای جهان، جذابیت و شهرت سرگرمی‌سازی کشورهای عضو سازمان در سطح جهانی، گسترش صادرات کالاهای فرهنگی و هنری کشورهای عضو به جهان و مرجعیت هنرمندان و مشاهیر منطقه در سطح جهانی توان تأثیرگذاری مستقیم داشته باشد.

علاوه بر این سازمان اکو می‌تواند بر شاخصه‌های یکپارچگی فرهنگی در سطح ملی با اجازه کنش منطقی به بازیگران فرهنگی فروملی، بازتولید گفتمان ملی، استحکام نظام فرهنگی جامعه، قوت و نوزایی فرهنگ اسلامی در سطح منطقه و بهره‌مندی بخش دولتی و خصوصی کشورهای عضو سازمان از فناوری اطلاعاتی و ارتباطی قوی و کارآمد در سطح بین‌المللی تأثیر غیرمستقیم داشته باشد. نتایج این بررسی‌ها در جدول شماره ۱ ارائه شده است.

جدول ۱. تأثیر سازمان اکو بر شاخصه‌های چشم‌انداز امنیت فرهنگی کشورهای عضو در حوزه فرهنگی

شاخصه‌های چشم‌انداز در حوزه فرهنگی	دارای اثربخشی مستقیم	دارای اثربخشی غیرمستقیم	بدون اثربخشی معنادار
پایداری و پویایی فرهنگ ملی در بستر جهانی	*	-	-
قوت و نوزایی فرهنگ ملی	*	-	-

-	-	*	تثبیت سنت‌ها و میراث تاریخی کشورهای عضو سازمان	
-	*	-	یکپارچگی فرهنگی در سطح ملی با اجازه کنش منطقی به بازیگران فرهنگی فروملی	
-	*	-	بازتولید گفتمان ملی	
	*	-	استحکام نظام فرهنگی جامعه	
-	*	-	قوت و نوزایی فرهنگ اسلامی در سطح منطقه	
-	-	*	تأمین کامل نیاز کشورهای عضو سازمان به محصولات فرهنگی و هنری در چهارچوب منطقه	
-	-	*	تحقق جهش صادرات کالاها فرهنگی و هنری بین کشورهای عضو سازمان	
-	-	*	احترام مردم منطقه به فرهنگ دیگر کشورهای عضو سازمان	سطح منطقه‌ای
-	-	*	وجود سازمان‌های منطقه‌ای قوی برای مدیریت و ساماندهی فرهنگی کشورها و مقابله با هجمه فرهنگی غرب	
-	-	*	بالا بودن سطح مشارکت نخبگان کشورهای عضو در برنامه‌های فرهنگی و اجتماعی	
-	-	*	آشنایی مردم جهان با میراث فرهنگی و تاریخی ملت‌های عضو سازمان	سطح جهانی

-	-	*	وجود ارتباط و تعامل فرهنگی گسترده، عمیق و مؤثر با کشورهای جهان
-	*	-	بهره‌مندی بخش دولتی و خصوصی کشورهای عضو سازمان از فناوری اطلاعاتی و ارتباطی قوی و کارآمد در سطح بین‌المللی
-	-	*	جذابیت و شهرت سرگرمی‌سازی کشورهای عضو سازمان در سطح جهانی
-	-	*	گسترش صادرات کالاهای فرهنگی و هنری کشورهای عضو به جهان
-	-	*	مرجعیت هنرمندان و مشاهیر منطقه در سطح جهانی

جدول شماره ۲ نیز ارتباط وثیق بین نقش سازمان اکو در چشم‌انداز امنیت فرهنگی کشورهای عضو در حوزه فرهنگی را به‌خوبی نشان می‌دهد.

جدول ۲. نقش سازمان اکو در چشم‌انداز امنیت فرهنگی کشورهای عضو در حوزه فرهنگی

فاقد اثر بخشی معنادار	مجموع اثر بخشی مستقیم و غیر مستقیم	دارای اثر بخشی غیر مستقیم	دارای اثر بخشی مستقیم	
۰	۶	۳	۳	سطح ملی
۰	۶	۱	۵	سطح منطقه‌ای
۰	۶	۱	۵	سطح جهانی
۰	۱۸	۵	۱۳	مجموع
۰ درصد	۱۰۰ درصد	۲۸ درصد	۷۲ درصد	مجموع به درصد

حوزه اجتماعی - سیاسی

بررسی شاخصه‌های چشم‌انداز امنیت فرهنگی سازمان اکو در افق ۲۵ ساله، در حوزه

اجتماعی - سیاسی نیز نشان از ارتباط و پیوستگی زیاد با سازمان اکو دارد. شاخصه‌های تثبیت ارزش‌های اجتماعی مشترک بین ملت‌های منطقه، وجود نهادهای منطقه‌ای دولتی و غیردولتی قدرتمند با مشارکت کشورهای عضو سازمان و وجود وجهه مثبت و مطلوب از کشورهای عضو سازمان در جهان، واجد تأثیرپذیری مستقیم از سازمان اکو تشخیص داده شدند. شاخصه‌های استحکام دلبستگی، خودباوری و غرور ملی، امیدواری مردم به آینده مطلوب فردی و اجتماعی، استحکام ماهیت مذهبی جوامع منطقه و التزام به اصول بنیادین اسلامی، پویا و بالنده بودن سبک زندگی اسلامی در کشورهای عضو، مرجعیت رسانه‌های کشورهای عضو سازمان در افکار عمومی مردم منطقه، رونق توریسم و تبادل گسترده جهانگردان بین کشورهای عضو سازمان، داشتن قدرت شکل‌دهی و کنترل افکار عمومی جهانی، داشتن دیپلماسی عمومی قدرتمند و محبوبیت سیاست‌ها و اقدامات کشورهای عضو سازمان در افکار عمومی جهانی، واجد تأثیرپذیری غیرمستقیم از سازمان اکو محسوب می‌شوند. در نتیجه همان‌طور که در جدول شماره ۳ دیده می‌شود بین شش شاخصه باقی‌مانده دیگر با سازمان اکو ارتباط چندانی دیده نمی‌شود.

جدول ۳. تأثیر سازمان اکو بر شاخصه‌های چشم‌انداز امنیت فرهنگی کشورهای عضو در حوزه

اجتماعی - سیاسی

بدون اثر بخشی معنادار	دارای اثر بخشی غیرمستقیم	دارای اثر بخشی مستقیم	شاخصه‌های چشم‌انداز در حوزه اجتماعی - سیاسی	
*	-	-	وجود وحدت و وفاق ملی	سطح ملی
	*	-	استحکام دلبستگی، خودباوری و غرور ملی	
*	-	-	رعایت اصول مردم‌سالاری، پاسخگویی و انتقادپذیری حکومت	
*	-	-	وجود اعتماد میان حاکمان و مردم	
-	*	-	امیدواری مردم به آینده مطلوب فردی و اجتماعی	

*	-	-	پذیرش الگوی حکمرانی کشورهای عضو در فضای مجازی	
-	*	-	استحکام ماهیت مذهبی جوامع منطقه و التزام به اصول بنیادین اسلامی	سطح منطقه‌ای
-	*	-	پویا و بالنده بودن سبک زندگی اسلامی در کشورهای عضو	
-	-	*	تثبیت ارزش‌های اجتماعی مشترک بین ملت‌های منطقه	
-	-	*	وجود نهادهای منطقه‌ای دولتی و غیردولتی قدرتمند با مشارکت کشورهای عضو سازمان	
-	*	-	مرجعیت رسانه‌های کشورهای عضو سازمان در افکار عمومی مردم منطقه	
-	*	-	رونق توریسم و تبادل گسترده جهانگردان بین کشورهای عضو سازمان	
-	-	*	وجود وجه مثبت و مطلوب از کشورهای عضو سازمان در جهان	
-	*	-	داشتن قدرت شکل‌دهی و کنترل افکار عمومی جهانی	
*	-	-	ارتباطات گسترده دیپلماتیک کشورهای عضو سازمان با جهان	
-	*	-	داشتن دیپلماسی عمومی قدرتمند	
-	*	-	محبوبیت سیاست‌ها و اقدامات کشورهای عضو سازمان در افکار عمومی جهانی	
*	-	-	وجود نهادهای بین‌المللی دولتی و غیردولتی قدرتمند در کشورهای عضو سازمان	

در نتیجه بررسی‌های فوق مشخص شد که اگرچه بین سازمان اکو با شاخصه‌های وجود وحدت و وفاق ملی، رعایت اصول مردم‌سالاری، پاسخگویی و انتقادپذیری حکومت، وجود اعتماد میان حاکمان و مردم، پذیرش الگوی حکمرانی کشورهای عضو در فضای مجازی، ارتباطات گسترده دیپلماتیک کشورهای عضو سازمان با جهان و وجود نهادهای بین‌المللی دولتی و غیردولتی قدرتمند در کشورهای عضو سازمان، ارتباط چندانی وجود ندارد؛ اما بین سازمان اکو و چشم‌انداز امنیت فرهنگی کشورهای عضو سازمان در حوزه اجتماعی - سیاسی پیوستگی زیادی وجود دارد. مجموع تأثیرگذاری ۶۷ درصدی سازمان اکو بر شاخصه‌های حوزه اجتماعی - سیاسی که در جدول زیر مندرج است به‌خوبی نشان می‌دهد که می‌توان به سازمان اکو برای تحقق چشم‌انداز امنیت فرهنگی کشورهای عضو سازمان در افق ۲۵ ساله، در حوزه اجتماعی - سیاسی، اطمینان کرد.

جدول ۴. نقش سازمان اکو در چشم‌انداز امنیت فرهنگی کشورهای عضو در حوزه اجتماعی - سیاسی

فقد اثر بخشی معنادار	مجموع اثر بخشی مستقیم و غیر مستقیم	دارای اثر بخشی غیر مستقیم	دارای اثر بخشی مستقیم	
۴	۲	۲	۰	سطح ملی
۰	۶	۴	۲	سطح منطقه‌ای
۲	۴	۳	۱	سطح جهانی
۶	۱۲	۹	۳	مجموع
۳۳ درصد	۶۷ درصد	۵۰ درصد	۱۷ درصد	مجموع به درصد

در مجموع مشخص است که سازمان اکو از ظرفیت‌ها و قابلیت‌های فراوانی برای تأثیرگذاری بر امنیت فرهنگی کشورهای عضو برخوردار است. سازمان اکو به‌صورت بالقوه، توان مشارکت در تحقق ۳۰ شاخصه از میان ۳۶ شاخصه چشم‌انداز امنیت

فرهنگی کشورهای عضو سازمان را دارا است. علاوه بر توان نقش آفرینی در نیل به نزدیک به ۴۰ درصد اهداف چشم انداز به طور غیرمستقیم، سازمان اکو امکان و ظرفیت حضور مستقیم در اجرا و پیشبرد ۴۴ درصد از اهداف اصلی مورد نظر در تصویر مطلوب امنیت فرهنگی کشورهای عضو سازمان را دارد. نتایج بررسی های انجام شده که رئوس آن در جدول شماره ۴ ارائه شده است، نشان از یک ارتباط وثیق و پیوستگی معنادار بین ظرفیت های سازمان اکو و نهادهای وابسته آن به ویژه مؤسسه فرهنگی اکو و توان نقش آفرینی آن در تأمین و تحقق امنیت فرهنگی کشورهای عضو سازمان دارد. همان طور که جدول شماره ۵ نشان می دهد، سازمان اکو می تواند بستر، ابزار، عامل و روشی برای تأثیرگذاری ۸۳ درصدی بر فرایند بلندمدت تأمین و تقویت امنیت فرهنگی اعضا باشد که خود نشان دهنده نقش برجسته این سازمان در آینده فرهنگی مطلوب کشورهای منطقه است (مظاهری، ۱۳۹۷: ۱۶۱-۱۷۶).

جدول ۵. نقش سازمان اکو در چشم انداز امنیت فرهنگی کشورهای عضو

مجموع اثربخشی مستقیم و غیرمستقیم	دارای اثربخشی غیرمستقیم	دارای اثربخشی مستقیم	سطح داخلی	حوزه فرهنگی
۰	۳	۳	سطح منطقه ای	
۰	۱	۵	سطح جهانی	
۴	۲	۰	سطح داخلی	حوزه اجتماعی - سیاسی
۰	۴	۲	سطح منطقه ای	
۲	۳	۱	سطح جهانی	
۶	۱۴	۱۶	مجموع	
۱۷ درصد	۳۹ درصد	۴۴ درصد	مجموع به درصد	

عرصه‌های تأثیر‌گذاری مؤسسه فرهنگی اکو بر امنیت فرهنگی کشورهای عضو

الف) گفتمان‌سازی امنیت فرهنگی

گفتمان یک نوع زبان و یک نظام بازنمایی است که از لحاظ سیاسی و اجتماعی توسعه می‌یابد تا مجموعه‌ای منسجم از معانی را درباره یک حیطه موضوعی مهم ایجاد و توزیع نماید. این معانی در خدمت منافع گروهی از اجتماع است که گفتمان از درون آن سرچشمه می‌گیرد و از طریق عملکرد ایدئولوژیکی‌اش تلاش می‌کند، آن معانی را به عقل سلیم تبدیل نماید. به بیان ساده‌تر، هر گفتمان یک ساختار معرفتی است که در شرایطی خاص در جامعه حاکم می‌شود.

گفتمان شیوه خاص بازنمایی خود، دیگران و روابط بین آنهاست. در واقع اهمیت این بحث از آنجا ناشی می‌شود که وقتی موضوعی به گفتمان عمومی جامعه تبدیل شود، چارچوبی خواهد بود برای هدایت جهت‌گیری‌ها و فعالیت‌های افراد، سازمان‌ها و... به عبارتی، وقتی یک موضوع به گفتمان تبدیل شود، یعنی در فضای عمومی جامعه جای گرفته است و در این حالت می‌توان امیدوار بود که همه خود را در چارچوب و قالب آن گفتمان تعریف کنند و برنامه‌ها و کنش‌های خود را با آن هماهنگ کنند که در این صورت، تحقق آن موضوع کار دشواری نخواهد بود و این به معنای استفاده از توان حداکثر افراد و نیروهای جامعه، در راستای تحقق هدف مورد نظر است؛ اما سؤال اساسی اینجاست که گفتمان‌سازی وظیفه چه کسانی می‌باشد؟ به عبارت دقیق‌تر، چه کسانی می‌توانند گفتمان‌سازی کنند؟

در پاسخ به این سؤال بایستی گفت که یک موضوع وقتی به گفتمان تبدیل می‌شود که فضای عمومی جامعه را تسخیر کرده باشد و این فضا، فضایی اقناعی است که لازمه توفیق در آن، داشتن علم و آگاهی کافی و استفاده از روش‌های متناسب و منطقی است؛ بنابراین بایستی گفت که گفتمان‌سازی در وهله اول وظیفه نخبگان و به‌ویژه اهالی فرهنگ و هنر است؛ زیرا این بخش از افراد جامعه هم از توانایی و مهارت لازم برخوردارند و هم در میان اقشار گوناگون مردم، مقبولیت و نفوذ قابل توجهی دارند.

با این وجود، در شرایط حساس کنونی منطقه و در کوران تهدیدات متنوع فرهنگی خارجی و داخلی، طبیعی است که سازمانی مانند مؤسسه فرهنگی اکو با رسالت‌ها و اهدافی که بهترین نامزد برای گفتمان‌سازی تأمین و تقویت امنیت فرهنگی کشورهای

منطقه به شمار می‌آید؛ اما به نظر می‌رسد که موفقیت مؤسسه فرهنگی اکو در فرایند گفتمان‌سازی امنیت فرهنگی کشورهای عضو، نیازمند توجه به برخی نکات ضروری است که اقتناع فطری افراد و پرهیز از رفتارهای دستوری، برنامه‌ریزی منسجم و کار پیوسته، توجه به کیفیت به جای کمیت، فرایندمحوری، تبلور یافتن در شیوه زندگی و تبلیغات جریان‌ساز و گفتمان‌ساز از جمله آنها هستند.

ب) مقابله با تهاجم فرهنگی غرب

هر تلاش حرکتی که هدف آن برانداختن آداب، تمدن، رسوم تعلیم و تربیت، شعائر، سنن دینی و قومی یک جامعه و همچنین تضعیف اعتقاد و پایبندی افراد آن جامعه به خصوص جوانان و نوجوانان، به فرهنگ و آداب خودی برای آماده‌سازی آنها به قبول عادات بیگانگان باشد، تهاجم فرهنگی به آن جامعه است.

در قرآن در بسیاری از موارد بلافاصله پس از امنیت اجتماعی، امنیت فرهنگی - اعتقادی مورد تأکید قرار گرفته است. از دیدگاه قرآن شهری امنیت دارد که عقاید مردم آن با شرک و بت پرستی تهدید نشود و آنان بتوانند موحد و خداشناس باشند. اگر یکتاپرستی را نیازی فطری برای انسان بدانیم، برای برآورده ساختن این نیاز، محیطی امن لازم است. این امنیت در مرتبه بالاتری از امنیت اجتماعی قرار دارد. در دنیای امروز، امنیت اعتقادی اساساً موضوعیت ندارد و شرایطی ایجاد شده است که تهدید امنیت اعتقادی مردم، معنایی مترادف پیشرفت یافته است. نکته مهم دیگری که دنیای امروز از آن نیز غفلت کرده است، کنش متقابل امنیت اعتقادی با امنیت اجتماعی است. اگر برای رشد و شکوفایی اقتصادی و علمی به امنیت اجتماعی نیاز داریم و برای آن سرمایه‌گذاری می‌کنیم، نباید از امنیت اعتقادی مردم که تأثیر کاملاً متقابل و مستقیم در تأمین امنیت اجتماعی آنان دارد غفلت نمود. در چنین شرایطی، نهادی مثل مؤسسه فرهنگی اکو می‌تواند به‌عنوان مجمعی برای همدلی، هم‌رأیی و همگرایی کشورهای عضو، برای حفظ فرهنگ بومی مردم منطقه و مقابله با تهاجم فرهنگی غرب به حساب آید.

پ) به راه انداختن انقلاب تولیدات فرهنگی و هنری

محصولات فرهنگی در حوزه‌های مختلف چون کتاب، فیلم، نرم‌افزار، اسباب‌بازی و... نقش قابل توجهی در شناخت و شکل‌گیری یک فرهنگ خاص در میان مردم جامعه دارد تا جایی که هر ساله تعداد زیادی از این نوع کالاها به‌صورت کاربردی و

بسیار مؤثر، پیام فرهنگی خود را به راحتی به جامعه ما القا می‌کنند. در این راستا یک انقلاب در تولید محصولات فرهنگی و هنری که نه تنها برآورنده نیاز داخلی کشورهای اسلامی بلکه قابل صدور به تمام دنیا باشد ضرورتی غیرقابل انکار در راه تحقق امنیت فرهنگی کشورهای منطقه است؛ البته آسیب‌زدایی از محصولات فرهنگی و هنری و رفع انحرافات و نیز شناسایی استعدادهای فعالان در عرصه تولید این محصولات و صدور آن نیز امری ضروری است که به بالا بردن هویت فرهنگی و دینی و پاسخگویی به نیازهای معنوی و مادی جوامع منطقه خواهد انجامید. مؤسسه فرهنگی اکو به عنوان نهاد متولی مدیریت فرهنگ منطقه، می‌تواند اصلی‌ترین نقش را در تحقق انقلاب تولید و تجارت محصولات فرهنگی بر عهده بگیرد و به عنوان چهارچوبی برای آشنایی هنرمندان کشورهای مختلف منطقه، آگاهی از نیازهای مخاطبان و افزایش حجم سرمایه‌گذاری بر تولید محصولات هنری عمل نماید. در این راستا، این مؤسسه نیاز به تشکیل یک رکن جدید برای مدیریت آثار فرهنگی و هنری و افزایش بودجه و اختیارات لازم در این زمینه دارد که با تحقق آنها می‌توان امیدوار به باز شدن مدخل جدید برای تأمین نیازهای فرهنگی جوامع منطقه در شکل مناسب آن بود.

ت) یافتن راهی میان سنت و تجدد

تجدد از نظر فلسفی ریشه در اندیشه روشنگری و تقریر خاصی از عقلانیت و خرد خودبینانه دارد. مدرنیسم با اصل‌زدایی و متافیزیک‌زدایی، تمدن جدید را بنا می‌نهد. در مقابل، سنت از نظر فلسفی اصل‌گرایی و خدامحوری است؛ اما از نظر جامعه‌شناختی آنچه از تقابل سنت و مدرنیسم مطرح می‌شود، بیش از آنکه یک واقعیت معمولی و واقعی باشد، به علقه‌ها و ارزش‌های ایدئولوژیکی بازمی‌گردد. هیچ تجدیدی نمی‌تواند به لحاظ اجتماعی با اصل‌گرایی یا سنت بیگانه باشد. دوآلیسم (دوگانگی). تجدد / سنت حاکی از مرزبندی بین یک خود و یک غیرت است.

البته چنین تقابلی را باید نزاع زرگری و میان‌تهی دانست؛ زیرا سنت‌گرایی ایدئولوژیکی، پارادوکسیکال می‌باشد و عاری از درون‌مایه‌های سنتی است؛ لذا نزاع سنت‌گرایی ایدئولوژیکی با تجدد نوعی نزاع درونی میان روایت‌های مدرنیستی است.

نگاهی به اهداف مؤسسه فرهنگی اکو و عملکرد این سازمان طی دهه اخیر، به خوبی نشان می‌دهد که این تلاش برای احیای سنت در کشورهای منطقه و در کنار آن

رویکرد نوگرا به سنت، همواره در صدر اولویت‌های سازمان بوده است. به نظر می‌رسد که این مشی، یگانه راه پیشرفت این جوامع در کنار حفظ هویت و اصالت بومی آنهاست. اگرچه نهادهای داخلی بسیاری در کشورهای منطقه دغدغه‌های بوم‌گرایانه دارند، اما یگانه‌سازی‌هایی که می‌تواند نقش کانونی در هماهنگی و اجماع نیروهای بوم-محور این کشورها و هم‌افزایی توان آنها برای درانداختن طرحی نو در قالب منطقه آسیای مرکزی داشته باشد همین مؤسسه فرهنگی اکو است.

ث) تحقق سبک زندگی اسلامی

مهم‌ترین عوامل حفظ فرهنگ و استمرار سنت‌ها در طول سده‌های طولانی، سلوک زندگی اعضای جامعه است که به سنن و آداب و رسوم کهن اجتماعی معنا و محتوا می‌بخشد. سبک زندگی به تمامی اصول و مسائلی اطلاق می‌گردد که متن و بطن حیات اجتماع و انسان را شکل می‌دهد و از ارزش‌های دینی و عرفی جامعه الهام می‌گیرد. در حقیقت شیوه سلوک اسلامی و بومی، مقدمه‌ای برای نیل به پیشرفت و توسعه اسلامی است. از سوی دیگر، مهم‌ترین بخش سبک زندگی، نوع نگرش، احساس، رفتار، باورها و ارزش‌های فردی و اعتقادی را شامل می‌شود. از آنجایی که جوامع منطقه بر نظام دینی و ارزشی تکیه دارد، می‌باید سلوک زندگی اجتماعی و فردی بیانگر این اصول و مبانی باشد؛ بنابراین ترویج و تثبیت سبک زندگی اسلامی و پایبندی به آن مهم‌ترین عامل در حفظ تمدن کهن مردم این منطقه قلمداد می‌شود. مؤسسه فرهنگی اکو می‌تواند یکی از نقش‌آفرینان اصلی در این مسیر باشد.

در حالی که مردم این منطقه هرروزه آماج تبلیغات پرحجم و پرجاذبه سبک زندگی غربی قرار دارند، دوام سبک زندگی اسلامی بیش از هر چیز نیازمند معرفی و شناخت جلوه‌های زیبای زندگی به سبک مؤمنانه است. این در حالی است که شبکه‌های تلویزیونی و تولیدکنندگان آثار هنری داخلی در بسیاری از کشورهای منطقه به سبب قواعد سودآوری به یک‌باره در دام ترویج زندگی غربی آن هم در تقلیدوارترین و بی‌محتواترین گونه آن افتاده‌اند. در چنین شرایطی نیاز به نهادی فراملی احساس می‌شود که با تجمیع سرمایه‌های کشورهای منطقه و با افزایش قابلیت‌ها و امکانات در اختیار هنرمندان منطقه باشد و البته با استفاده از سفره رنگین آداب و سنن منطقه، سبک زندگی اسلامی و جذابیت‌های آن را معرفی کند. تأسیس شبکه‌های رادیویی و تلویزیونی اکو و حمایت این

سازمان از تولید آثار سینمایی با این جان‌مایه و فضای فرهنگی می‌تواند مهم‌ترین گام در این مسیر باشد.

ج) امت‌سازی

اگرچه در طی دهه‌های گذشته تلاش‌هایی برای اتحاد ملل مسلمان انجام شده است، اما این تلاش‌ها تا به حال همگی به شکست انجامیده است. جدای از توطئه‌های استعماری و استکباری، یکی از دلایل این ناکامی، محوریت سیاست برای اتحاد میان ملت‌های مسلمان بوده است. طبیعی است که تکثر عقاید و آرای سیاسی میان ملت‌های مسلمان شانس بسیار اندکی برای همگرایی آنها و امید به احیای امت اسلامی می‌گذارد. این در حالی است که اساس تعریف امت در اسلام ریشه و هویت فرهنگی و اعتقادی و نه سیاسی دارد. از این رو، به نظر می‌رسد با محور قرار دادن فرهنگ و آداب و سنن اسلامی مشترک می‌توان به احیای جنبش همگرایی ملت‌های اسلامی امید بیشتری بست. در این زمینه در فقر شدید سازمان‌های فرهنگی بین کشورهای اسلامی، مؤسسه فرهنگی اکو می‌تواند به عنوان اولین گام در مسیر طولانی و پر پیچ و خم امت-سازی تلقی شود.

چ) پایش و نظارت فرایند تحقق چشم‌انداز امنیت فرهنگی کشورهای عضو اکو
فرایند تحقق چشم‌انداز امنیت فرهنگی کشورهای منطقه، با فرض موفقیت در گفت‌وگوهای سازنده و فاز اجرا و پیگیری می‌شود. این فرایند طبیعتاً شامل سیاست‌گذاری، برنامه‌ها، طرح‌ها و پروژه‌های گوناگون است و برنامه‌ریزی، خود فرایندی پویا و دائمی است که ارتقاء و اعتلای آن منوط به امکان دستیابی به مبانی نظری و سیاست‌های استراتژیک از یک سو و تعیین نقاط قوت و ضعف نتایج و یافته‌های مطالعاتی، طراحی، مهندسی و دستاوردهای اجرایی از سوی دیگر است. بدیهی است که تحقق این امر مستلزم فراهم نمودن زمینه‌های لازم و از آن جمله سنجش دقیق روندها و فرایندهای پیموده شده از طریق گردآوری داده‌ها و اطلاعات مرتبط با قلمرو مورد بحث، تدوین و سنجش شاخص‌ها، پایش و ارزیابی کلیه اقدامات، از اولین مراحل انجام مطالعات، طراحی، تصمیم‌سازی، سیاست‌گذاری و به‌طور کلی برنامه‌ریزی مشارکتی تا ردیابی مراحل اجرایی و حتی بعد از اجرا می‌باشد. در چنین فضایی است که تحلیل و ارزیابی کارکرد و عملکرد مجموع اجزاء و حلقه‌های روابط به هم پیوسته و نظام‌مند امنیت

فرهنگی کشورهای منطقه، امکان‌پذیر می‌گردد و تحلیل داده‌ها و اطلاعات حاصل از پایش، امکان ارزیابی و قضاوت نهایی را میسر می‌سازد.

با نگاهی به اساسنامه مؤسسه فرهنگی آکو، به نظر می‌رسد که این مؤسسه از لحاظ اهداف سازمانی نیز همخوانی زیادی با وظیفه پایش و نظارت فرایند تحقق امنیت فرهنگی کشورهای عضو آکو دارد. معمولاً ویژگی‌های زیر به‌عنوان ویژگی‌های یک پایشگر خوب برشمرده می‌شود:

۱. متدین، امین و مورد وثوق بودن؛
 ۲. سعه صدر داشتن؛
 ۳. خوش‌بین و واقع‌بین بودن؛
 ۴. مسلط به قوانین و مقررات موجود؛
 ۵. داشتن تخصص و تجربه اجرایی مفید و فنی لازم در حیطه کاری؛
 ۶. توانایی انجام نظارت فنی؛
 ۷. توانایی تجزیه و تحلیل، استدلال و استنتاج مسائل موجود؛
 ۸. توانایی تدوین و ارائه گزارش در چهارچوب مورد نیاز.
- و ویژگی‌های گزارش‌های نظارتی نیز از این قبیل‌اند:
۱. تحلیلی باشد (باید بر مبنای روش‌های تحقیقاتی شناخته‌شده تدوین گردد)؛
 ۲. هدفمند باشد (با طراحی دقیق و استفاده منطقی از روش‌های منتخب انجام شود)؛
 ۳. قابل اعتماد باشد (یافته‌های یک ناظر باید قابل تحلیل مجدد توسط یک ناظر دیگر باشد و دسترسی به داده‌های مشابه و بهره‌گیری از روش‌های تجزیه و تحلیل داده‌ها امکان‌پذیر باشد)؛
 ۴. مسئله‌گرا باشد (به دنبال پاسخ سؤالاتی مشخص، نظیر مناسب بودن برنامه، کارایی و اثربخشی باشد).

به این ترتیب روشن است که مؤسسه فرهنگی آکو گزینه‌ای بسیار مناسب برای انجام پایش و نظارت تحقق امنیت فرهنگی کشورهای عضو آکو به حساب می‌آید. در این زمینه البته بعضی از تغییرات جدید نیز در این مؤسسه به نظر ضروری می‌رسد. با عنایت به اینکه یکی از مشکلات برنامه‌ریزی، ضعف در پایش و ارزیابی پروژه‌ها و تمهیدات به کار گرفته شده و در نتیجه فراهم نبودن زمینه تصحیح اشتباهات و اصلاح سیاست‌ها و

اقدامات در دست اجرا می‌باشد، انتظار می‌رود با تشکیل بخش‌ها و دفاتر جدید در مؤسسه فرهنگی اکو، در راستای تقویت نظام‌های پایش و ارزیابی برنامه‌ها و طرح‌ها در سطوح و قلمروهای مختلف فرایند تأمین امنیت فرهنگی کشورهای منطقه، پیشرفت همه‌جانبه محقق شود.

نقشه راه تأمین امنیت فرهنگی کشورهای عضو از طریق سازمان اکو

در این بخش تلاش می‌شود بر مبنای روش پس‌نگری، نقشه راه تأمین امنیت فرهنگی کشورهای عضو اکو، به عنوان پیشنهاد علمی پژوهشگر حاضر برای تأمین امنیت فرهنگی کشورهای منطقه اکو با تمرکز بر نقش سازمان اکو، ارائه شود. این نقشه راه که با روش‌شناسی علمی و رعایت ضوابط پژوهشی تدوین شده است، شامل پنج بخش تبیین اهداف (وضعیت مطلوب امنیت فرهنگی کشورهای عضو سازمان اکو در افق ۲۵ ساله)، تدوین راهبردها (چگونگی حرکت از وضعیت موجود به وضعیت مطلوب)، طراحی سیاست‌های اجرایی (تعیین شیوه‌های عملیاتی برای اجرای راهبردها با محوریت سازمان اکو و به‌ویژه مؤسسه فرهنگی اکو)، طراحی نهادها و ساختارهای پیشران (برای تحقق اهداف بر اساس راهبردها از طریق سیاست‌های اجرایی) و تعریف نظام پایش و نظارت پیشرفت نقشه راه (نظارت بر دقت و صحت نقشه راه و پیشرفت اجرایی و عملیاتی به‌هنگام و مبتنی بر برنامه‌ریزی آن)، است. از آنجا که اهداف چشم‌انداز در قالب وضعیت مطلوب فرهنگی معرفی شدند، در این بخش به چهار مرحله دیگر می‌پردازیم.

الف) تدوین راهبردها (چگونگی حرکت از وضعیت موجود به وضعیت مطلوب) در حوزه فرهنگی

- معرفی خرده‌فرهنگ‌های کشورهای عضو اکو؛
- ترسیم جذابیت‌های هنرهای بومی و منطقه‌ای؛
- تمرکززدایی تولیدات فرهنگی و هنری چند کشور معدود؛
- ایجاد پیوند بین نخبگان دانشگاهی و هنرمندان منطقه؛
- معرفی دستاوردهای فرهنگی کشورهای عضو اکو؛
- ترسیم نقش کشورهای عضو اکو در تاریخ و تمدن جهانی...

در حوزه اجتماعی - سیاسی

- معرفی دستاوردهای کشورهای عضو اکو؛
 - بیان نقدهای مردمی نسبت به حاکمیت کشورهای عضو اکو؛
 - تبیین شرایط جهانی کشور و مقدورات و محذورات آن؛
 - ترویج اهداف بلندمدت کشورهای عضو اکو...
- ب) سیاست‌های اجرایی (تعیین شیوه‌های عملیاتی برای اجرای راهبردها)**
۱. در حوزه فرهنگی
- ایجاد نشان ثبت جهانی هنر کشورهای عضو اکو در همکاری با یونسکو و دیگر نهادهای فرهنگی - بین‌المللی؛
 - ارائه یک نشان استاندارد منطقه‌ای با نام اکو برای آثار هنری کشورهای عضو؛
 - ارائه معافیت‌های مالیاتی برای فعالان و سرمایه‌گذاران در حوزه هنری کشورهای عضو اکو؛
 - جایگزینی قوانین و ضوابط مترقی در مدیریت هنری کشورهای عضو اکو؛
 - ایجاد کرسی‌های استادی برای هنرمندان برجسته منطقه؛
- در حوزه اجتماعی - سیاسی
- تدوین قوانین شفاف، غیرسلیقه‌ای و لازم‌الاجرا در حوزه تولید و تجارت آثار هنری بین کشورهای عضو اکو؛
 - تشویق نوآوری در حوزه تولیدات هنری کشورهای عضو اکو با حفظ اصالت‌ها و سنت‌ها؛
 - تأمین امنیت برای سرمایه‌گذاری خصوصی در تولید آثار هنری بزرگ در منطقه؛
 - افزایش پوشش بیمه‌ای برای هنرمندان کشورهای عضو اکو؛
 - رقابتی کردن تولید آثار فرهنگی کشورهای عضو اکو در سازمان‌های متولی؛
 - تعیین جوایز منطقه‌ای به نام اکو برای بهترین آثار هنری کشورهای عضو اکو؛
 - تعیین جوایز بین‌المللی به نام اکو برای بهترین آثار هنری؛
 - به کار گرفتن نیروهای متخصص و تحصیل کرده در بازاریابی بین‌المللی آثار هنری کشورهای عضو اکو؛
- پ) طراحی نهادها و ساختارهای پیشران (برای تحقق اهداف بر اساس راهبردها از طریق سیاست‌های اجرایی)**

الف) مهم‌ترین نهادهایی که تأسیس آنها برای نیل به اهداف چشم‌انداز امنیت فرهنگی کشورهای عضو سازمان اکو لازم است عبارت‌اند از:

- تأسیس دفتر امنیت فرهنگی کشورهای عضو سازمان اکو در مؤسسه فرهنگی اکو؛
- تأسیس دفتر تولید آثار فرهنگی و هنری کشورهای عضو سازمان اکو در مؤسسه فرهنگی اکو؛
- تأسیس دفتر تبادل آثار فرهنگی و هنری کشورهای عضو سازمان اکو در مؤسسه فرهنگی اکو؛
- تأسیس دفتر پایش و نظارت امنیت فرهنگی کشورهای عضو سازمان اکو در مؤسسه فرهنگی اکو؛
- تأسیس پژوهشکده‌های تخصصی برای پژوهش فرهنگ و هنر کشورهای عضو سازمان اکو؛

ت) طراحی و تعریف نظام پایش و نظارت پیشرفت نقشه راه (نظارت بر دقت و صحت نقشه راه و پیشرفت اجرایی و عملیاتی به‌هنگام و مبتنی بر برنامه‌ریزی آن)

- انجام وظیفه پایش و نظارت به‌وسیله دفتر امنیت فرهنگی کشورهای عضو سازمان اکو با استفاده از کارشناسان و مشاوران مراکز اجرایی، نظارتی، دانشگاهی و علمی؛
- ارائه گزارش‌های سالانه پایشی توسط کارشناسان مؤسسه فرهنگی اکو برای پایش جامع، پویا، گویا و مؤثر میزان انطباق سیاست‌های اجرایی با اهداف طراحی شده در نقشه راه.

۵- نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر تلاشی بود برای تحلیل موضوع پراهمیت نقش سازمان اکو در امنیت فرهنگی کشورهای عضو. به نظر نگارنده انقلاب اطلاعاتی و ارتباطی جهانی و به‌تبع آن عوامل تهدیدزای نوین برای امنیت کشورها طی سالیان اخیر، شیوه‌های سنتی تأمین امنیت را ناکارآمد ساخته و هیچ کشوری را گریزی از چالش با تهدیدهای نرم امنیتی و دست یافتن به منابع و عوامل جدید قدرت فرهنگی و بازتولید و ساماندهی آنها برای تأمین منافع ملی نیست. واضح است که کشورهای منطقه اکو نیز از این قاعده مستثنا

نیستند. طی دهه گذشته در میان متخصصان امنیتی نشانه‌هایی از اجماع بر این نکته پیدا شده است که حفظ و تقویت امنیت کشورهای این منطقه با استفاده صرف از روش‌های سخت، روزبه‌روز دشوارتر و حتی غیرممکن می‌شود. در جهان به‌شدت ارتباطی و بصری‌شده امروز، جایی که مرزها کم‌رنگ‌تر، افراد مهم‌تر و پیام‌ها ارزشمندتر شده‌اند، به رسمیت شناختن نقش فرهنگ در تعیین جایگاه کشورها در جهان و نسبت آنها با دیگران، ضرورتی انکارناشدنی است. این مهم در مورد کشورهای عضو سازمان اکو در کنار وجه تهدیدزا، درعین حال نویدبخش و امیدوارکننده هم هست. کشورهای با میراث تاریخی، تمدنی و فرهنگی غنی و بی‌نظیر، طبیعتاً سرشار از قابلیت‌ها و ظرفیت‌های فرهنگی هستند تا در جهان امروز، قدرتمند و سربلند زندگی کنند. آنچه در این مسیر مورد نیاز است برنامه‌ریزی و تلاش برای تحقق یافتن برنامه‌هاست.

پژوهش حاضر کوشید به این سؤال کلیدی پاسخ دهد که چگونه می‌توان از ظرفیت بالقوه سازمان اکو برای تأمین امنیت فرهنگی کشورهای عضو استفاده کرد؟ دستاوردهای حاصل از تحقیق، فرضیه این پژوهش را اثبات کرد و نشان داد «سازمان اکو می‌تواند از طریق تبیین اهداف، تدوین راهبردها، طراحی نهادها و ساختارهای پیشران و تعریف نظام پایش و نظارت به تأمین امنیت فرهنگی کشورهای عضو کمک کند».

پژوهشگر برای بررسی چشم‌انداز امنیت فرهنگی اعضای اکو شاخصه‌های مختلفی را مطرح کرد و در نهایت مشخص شد که سازمان اکو به‌صورت بالقوه، توان مشارکت در تحقق ۳۰ شاخصه از میان ۳۶ شاخصه چشم‌انداز امنیت فرهنگی کشورهای عضو سازمان را دارا است. علاوه بر توان نقش‌آفرینی در نیل به نزدیک به ۴۰ درصد اهداف چشم‌انداز به‌طور غیرمستقیم، سازمان اکو امکان و ظرفیت حضور مستقیم در اجرا و پیشبرد ۴۴ درصد از اهداف اصلی مورد نظر در تصویر مطلوب امنیت فرهنگی کشورهای عضو سازمان را دارد.

این پژوهش تلاش کرد تا سهمی هرچند کوچک در فرایند این مسیر طولانی داشته باشد. کوشیدیم با تحلیل و تبیین مبحث امنیت فرهنگی، با ارائه چشم‌انداز امنیت فرهنگی کشورهای عضو سازمان اکو، با تدوین نقشه راه تأمین امنیت فرهنگی کشورهای عضو سازمان با محوریت اکو و با ترسیم نقش بی‌نظیر سازمان اکو و مؤسسه فرهنگی اکو در حفظ، تأمین و تقویت امنیت فرهنگی کشورهای منطقه اکو، به

سیاست‌گذاران و مجریان امور امنیتی و هنری کشورهای عضو سازمان در اتخاذ بهترین سیاست‌ها و اجرای درست‌ترین راهبردها یاری رسانیم. امید است که نهادهای مرتبط با امنیت و فرهنگ منطقه از دستاوردهای این پژوهش برای طراحی و تدوین برنامه‌های بلندمدت خود، در جهت تأمین منافع کشورهای منطقه با کارآمدترین روش‌ها بهره‌برده و مراکز علمی و دانشگاهی نیز از نتایج پژوهش حاضر برای غنی‌تر کردن تبیین پیوند امنیت و فرهنگ و گسترش ادبیات امنیت فرهنگی، استفاده کنند.

منابع

- آشنا، حسام‌الدین، اسماعیلی، محمدصادق (۱۳۸۸). «امنیت فرهنگی: مفهوم فراسوی امنیت ملی و امنیت انسانی»، راهبرد فرهنگ، شماره ۵، صص ۷۳-۹۰.
- بوزان، باری (۱۳۷۸). مردم، دولت‌ها و هراس، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- رضایی، زهرا (۱۳۹۰). «تبیین رابطه اخلاق و امنیت فرهنگی» پژوهش‌نامه، شماره ۷۶، صص ۱۱۳-۱۲۸.
- قریبی، سیدمحمدجواد، محمدی نجم، سیدحسین (۱۳۹۳). «امنیت فرهنگی در سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ جمهوری اسلامی ایران؛ مؤلفه‌ها، تهدیدات و راهکارها» سیاست دفاعی، شماره ۸۷، صص ۹-۵۲.
- مرادی پور، حجت‌الله، نوروزیان، مهدی (۱۳۸۴). «آینده پژوهی، مفاهیم و روش‌ها» رهیافت، شماره ۳۶، صص ۴۵-۵۰.
- مظاهری، محمد مهدی (۱۳۹۷). سازمان اکو و امنیت فرهنگی کشورهای عضو، تهران: موسسه فرهنگی اکو
- نوروزی، حسین (۱۳۹۲). ایران و ظرفیت‌های فرهنگی اکو، تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.
- Jepperson, Ronald L, Wendt, Alexander & Katzenstein, Peter J (1996). Norms, Identity, and Culture in National Security, in Peter J. Katzenstein, ed, The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics, NewYork: Columbia University Press.
- Tehrani, Majid (2004). Cultural security and global governance: International migration and negotiations of identity in Friedman, Jonathan, & Randeria, Shalina (Eds.) Worlds on the move: Globalisation, migration and cultural security, London: IB Tauris, 3-22.
- Nemeth, Erik (2014). Cultural Security: Evaluating the Power of Culture in International Affairs. London: Imperial College Press, isbn 978-1-78326-548-0 (hardcover).